

228. Прачытайце прыказкі і прымаўкі, ставячы словы ў дужках у патрэбную форму.

1. Самая балючая рана ад свайго (*дзіця*). 2. У ласкавага (*цяля*) дзве маці. 3. Заяц і жабы баіцца. 4. І сабака на таго не брэша, чый хлеб есць. 5. Страляў у сокала, а трапіў у варону. 6. Спех курам на смех.

Выпішыце з першых двух сказаў назвы маладых істот. Дапоўніце рад, утварыўшы ад назваў жывых істот, якія ўжываюцца ў астатніх сказах, назойнікі, што абазначаюць маладых істот. Вусна праскланяйце адзін назойнік у формах адзіночнага і множнага ліку.

§ 38. Нескланяльныя назойнікі

229. Прачытайце тэкст.

Радзімай сушы прынята лічыць Сярэдняю Азію. Тут прыдумалі незвычайны **спосаб** кансервавання **рыбы**. Свежую рыбу наразалі, змешвалі з **рысам**, перасыпалі соллю і прыціскалі каменным **прэсам**. Такую рыбу можна было захоўваць цэлы год.

Праз некалькі стагоддзяў **рэцэпт** змянілі. З'явілася два **стылі** гатавання сушы — **кансай** (стыль з горада **Осака**) і **эдо** (з **Токіа**). Першы — тое, што называюць «роламі» (маленькія рулецікі з водарасцей, рысу і рыбы), другі — невялічкі кавалачак рыбы на камочку рысу.

З чаго ж гатуюць сушы? Ды з усяго! Каб сушы былі сапраўдныя, у страве абавязкова павінен быць рыс, а да яго можна дадаваць рыбу, крэветкі, кальмары, агародніну (агурок, спаржу, **авакада**), мяса.

Падаваць сушы прынята ў парнай колькасці (*З часопіса «Свет падарожжаў»*).

вóдарасці

Перанясіце табліцу ў сшытак. Размяркуйце выдзеленыя словы па адпаведных слупках. Скланяльныя назойнікі запішыце ў пачатковай форме.

Назоўнікі			
Скланяльныя			Нескланяльныя
1-е скланенне	2-е скланенне	3-е скланенне	

Да нескланяльных назоўнікаў падбярыце прыметнікі.

Назоўнікі, якія не змяняюцца па склонах, маюць толькі адну форму, называюцца **нескланяльнымі**. Да іх належаць:

- іншамоўныя агульныя і ўласныя назоўнікі, якія заканчваюцца на галосны гук: *калібры, авеню, журы, Гётэ, Чылі*;
- прозвішчы на зычны, калі яны абазначаюць асоб жаночага полу: *Кацярыне Русак, Ірыне Кураш*;
- прозвішчы на **-о** (пад націскам) і на **-ых**: *Івана Крайко, Святланы Сядых*;
- некаторыя складанаскарочаныя словы: *паступіла ў ВНУ, студэнт БДЭУ*.

230. Прачытайце словы. Дакажыце, што прыведзеныя назоўнікі з'яўляюцца нескланяльнымі.

Эскімо, пано, Радары, Тбілісі, рагу, кенгуру, Осла, паліто, Дзюма, івасі, Місісіпі, **піяніна**, Чуйко, поні, бра, **інтэрв'ю**, Гюго, кіно.

Выпішыце ўласныя назоўнікі. Што яны абазначаюць?

● Назавіце ў выдзеленых словах гукі і літары, якімі яны абазначаны. У якіх словах колькасць гукаў і літар не супадае? Чаму?

Каб правільна ўжываць у маўленні нескланяльныя назоўнікі з прыметнікамі і дзеясловамі ў форме прошлага часу, трэба ўмець вызначаць іх род: *вытанчаная лэдзі, вясёлы канферансье, паскакаў кенгуру*.

231. Разгледзьце схему. Раскажыце, як пазбегнуць памылак у маўленні пры ўжыванні нескланяльных назоўнікаў. У якасці прыкладаў выкарыстайце словы з папярэдняга практыкавання: складзіце з імі словазлучэнні, далучыўшы да назоўнікаў прыметнікі, якія падыходзяць па сэнсе.

Вызначэнне роду нескланяльных назоўнікаў

Мужчынскі род

- назвы асоб мужчынскага полу;

- назвы жывёл і птушак;

- назвы гарадоў

Жаночы род

- назвы асоб жаночага полу;
- назвы рэк

Ніякі род

- неадушаўлёныя назоўнікі;
- назвы азёр

Род складанаскарочаных слоў вызначаецца па родзе асноўнага (апорнага) слова: *вышэйшая навучальная ўстанова* (ж. р.).

232. Вызначце назоўнікі паводле прыведзеных значэнняў. Падбярэце да назоўнікаў прыметнікі, каб па граматычнай форме прыметнікаў можна было вызначыць род нескланяльных назоўнікаў.

1. Падарожжа па кругавым маршруце. 2. Спартыўная барацьба, самаабарона без зброі. 3. Рознакаляровыя папярковыя кружочки, якімі абсыпаюць адзін аднаго на карнавалах, маскарадах. 4. Гарадская падземная электрычная чыгунка. 5. Набор страў да абеду ў сталовай, рэстаране. 6. Назва замужняй жанчыны ў Францыі.

Для даведкі: *самба, турнэ, метро, канфеці, мадам, меню.*

233. Прачытайце тэкст. Спішыце першы абзац, устаўляючы прапушчаныя літары і раскрываючы дужкі. Вызначце род і склон нескланяльных назоўнікаў.

Японская паэзія вельмі прыгожая. Але яна зусім не падобная да знаёмых нам вершаў. Адзін з цікавых яе жанраў — незвычайн.. хайку. Хайку вельмі каротк.., складаецца з 17 складоў. Утвары..ся хайку з японск.. танка.^{сн} У (ім/ёй) 31 склад. Першыя

радкі класічн.. танка сталі выкарыстоўвацца як самастойныя творы — хоку, што з японскай мовы перакладаецца як «пачатковая страфа». Часам (*яго/яе*) таксама называюць хайку. Гэтыя вершы заваявалі сэрцы аматараў паэзіі ва ўсім свеце.

Знаёмай нам рыфмы ў хайку няма. Тут значна важнейшы рытм. У першым радку традыцыйна павінна быць пяць складоў, у другім — сем, а ў трэцім — зноў пяць. Яшчэ адна асаблівасць — кожны радок можа выконваць сваю ролю. Адзін распавядае пра тое, што адбываецца, другі — дзе адбываецца, а трэці — указвае калі. У хайку павінны прысутнічаць з’явы прыроды і поры года. Чытаць хайку — усё роўна, што глядзець на прыгожую карціну:

Між роснай травы
Дзьмухавей захістаўся.
Халодны ранак. *М. Шайбак.*
(З часопіса «Свет падарожжаў»).

Паспрабуйце стварыць сваю карціну праз верш у форме хайку. Якія вобразы можна ўявіць, паназіраўшы за тым, як падаюць сняжынкi? Да чаго падобнае сонца, якое апускаецца за гарызонт? Якія думкі ўзнікаюць, калі глядзіш на застылыя ў шэрані дрэвы? Выберыце адзін з прапанаваных варыянтаў ці свой варыянт як аснову для напісання хайку.

234. Напішыце сачыненне-апавяданне пра выпадак са свайго жыцця на тэму «Маленькае падарожжа». Падрыхтуйцеся да гэтай работы.

1. Падумайце над загалоўкам сачынення. Маленькім падарожжам можа быць звычайная прагулка, паездка з бацькамі, паход з сябрамі і інш. Галоўнае, каб у час падарожжа вы адкрылі для сябе штосьці новае, пазнаёміліся з новай краінай, сустрэліся з незвычайным чалавекам або паглядзелі на звыклых з’явы іншымі вачыма.

2. Падумайце, пра што будзе сачыненне, сфармулюйце і запішыце асноўную думку.

3. Складзіце рабочы план. Насупраць пунктаў плана запішыце апорныя словы.

4. Паводле тыпу маўлення сачыненне будзе апавяданнем. Успомніце будову тэксту-апавядання.

5. Па форме сачыненне будзе маналогам (апавяданне можа весціся ад 1-й асобы). Калі ў падарожжы будуць прымаць удзел іншыя персанажы, то ў тэкст сачынення будуць уключаны дыялог, простая мова.

6. Сачыненне павінна быць напісана ў мастацкім стылі. Таму разам з агульнаўжывальнай лексікай старайцеся выкарыстоўваць вобразныя сродкі мовы: параўнанні, словы ў пераносным значэнні, эпітэты.

7. Напішыце першы варыянт сачынення на чарнавіку. Перачытайце тэкст, праверце, ці ўдалося выканаць 1—5 пункты задання. Ці адпавядае колькасць абзацаў колькасці пунктаў плана?

8. Уважліва праверце пастаноўку знакаў прыпынку (звярніце ўвагу на афармленне дыялогу, калі ён уключаны ў тэкст). Праверце правапіс слоў.

С л о в ы і в ы р а з ы, якія можна выкарыстоўваць у якасці апорных:
краіна, край, зямля;

падарожжа, паездка, вандроўка, вандраванне;

шлях, дарога, мяжа, мытня;*

чыгунка, чыгуначны вакзал, цягнік, самалёт;

чаканне, хваляванне, настрой, самаадчуванне;

сустрэча, знаёмства, уражанне, пачуццё;

паехаць, пайсці, накіравацца, адправіцца, рушыць;

спадабацца, здарожыцца, стаціцца;

Шчаслівай дарогі! Лёгкай дарогі! Усяго найлепшага! Да сустрэчы!

§ 39. Спосабы ўтварэння назоўнікаў

235. Прачытайце прыказкі і прымаўкі. Растлумачце іх сэнс.

1. Гультайства горшае за хваробу. 2. Ранняя птушка дзюбку цярэбіць, а позняя — вочкі працірае. 3. На добрае **запытанне** добрае і апавяданне. 4. Не лянися за **плужком**, будзеш з **піражком**. 5. Адклад не ідзе на лад. 6. Птушачка па зернетку збірае і сытая бывае.

Вызначце, як утвораны выдзеленыя словы.